

EKONOMSKE PERFORMANSE AGROINDUSTRIJE U AP VOJVODINI¹

Katarina Đurić², Radivoj Prodanović³, Miroslav Čavlin⁴, Mirjana Lukač Bulatović⁵

doi: 10.5937/Oditor2002007D

Originalni naučni rad

UDK:

338.43(497.113)

Rezime

Cilj rada je sagledati i analizirati važnije ekonomske performanse agro-industrije u AP Vojvodini, kako bi se uočili izazovi sa kojima se ona suočava i predložile smernice za dalji razvoj.

Rezultati govore da je stanje primarnog sektora poljoprivrede AP Vojvodine nezadovoljavajuće. Nizak stepen specijalizacije gazdinstava i mali prosečan posed ključni su faktori zaostajanja sektora. Ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava je relativno mala (prosek 8.953,3 evra) i za oko tri puta manja u odnosu na EU-28.

Prehrambena industrija ima značajno učešće u BDP i ostvaruje suficit u spoljnotrgovinskoj razmeni. Nepovoljno je to što uvoz nesrazmerno raste u odnosu na izvoz agroprehrambenih proizvoda. Zabeležen je pad prehrambene industrije u posmatranom periodu (2018/2017), kako na republičkom, tako i na pokrajinskom nivou, i to za 2,3% i 4,8%, respektivno.

Povećanje investicija, obezbeđenje stabilnijih tržišnih uslova i viših subvencija primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji uz transfer novih tehnologija i uvođenje

¹ Sredstva za realizaciju istraživanja obezbeđena od strane Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (ugovor 451-03-68/2020-14/ 200117).

² Vanredni profesor, dr Katarina Đurić, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Srbija, Telefon: +381 21 485 33 93, E-mail: katarina.djuric@polj.uns.ac.rs

³ Docent, dr Radivoj Prodanović, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu, Cvečarska 2, Novi Sad, Srbija, Telefon: +381 21 400 484 / lokal 112, E-mail: rprodanovic@fimek.edu.rs

⁴ Vanredni profesor, dr Miroslav Čavlin, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu, Cvečarska 2, Novi Sad, Srbija, Telefon: +381 21 400 484, E-mail: cmiros@gmail.com

⁵ Vanredni profesor, dr Mirjana Lukač Bulatović, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Srbija, Telefon: +381 21 4853 331, E-mail: lmirjana@polj.uns.ac.rs

standarda kvaliteta doprinelo bi stabilizaciji i boljim ekonomskim performansama primarnog, implicitno i prehrambenog sektora.

Ključne reči: ekonomske performanse, agroindustrija, AP Vojvodina.

JEL: O13, P32, Q13

Uvod

AP Vojvodina je region u Republici Srbiji, koji ima izuzetno povoljne uslove za razvoj poljoprivrede. Zemljište, vodni resursi, radna snaga, tradicija bavljenja poljoprivredom izdvajaju se kao najznačajniji faktori, koji doprinose razvoju agrarnog sektora. Njegov razvoj uslovljen je ne samo prirodnim, nego i ekonomskim i političkim faktorima (Praća i sar., 2017). Međutim, ukoliko se pođe od ključnih ekonomskih pokazatelja poljoprivredne proizvodnje AP Vojvodine, čini nam se da prirodni potencijali kojima ovaj region raspolaže još uvek nisu racionalno iskorišćeni.

Unapređenje primarne poljoprivredne proizvodnje, za koju postoje povoljni prirodni uslovi, poima se i kao značajan korak u razvoju prehrambene industrije. S obzirom na to da primarni sektor predstavlja sirovinску osnovu prehrambene industrije, između ove dve delatnosti postoji visok stepen korelacije i međusobne zavisnosti. Drugim rečima, intenzivna, visokospecijalizovana i tehnološki unapređena primarna poljoprivredna proizvodnja predstavlja preduslov za razvoj konkurentne prehrambene industrije (Gaspar i sar., 2015). S druge strane, rast konkurentnosti prehrambene industrije mogao bi da igra važnu ulogu u obezbeđivanju bržeg ekonomskog razvoja uz održivo korišćenje prirodnih resursa (Ignjatijević i sar., 2015).

Analiza spoljnotrgovinske razmene naše zemlje ukazuje na nepovoljnu strukturu izvoza, kada su u pitanju poljoprivredno-prehrambeni proizvodi. Struktura izvoza u kojoj dominantno mesto zauzimaju sirovine, odnosno primarni poljoprivredni proizvodi, odlika je nerazvijenog agrarnog sektora. Kako bi se spoljnotrgovinska razmena unapredila i obezbedio veći devizni priliv, neophodna je konzistentna i stimulatívna agrarna politika, kao i veća investiciona ulaganja u prehrambeni sektor. Na taj način obezbedili bi se kapaciteti za prevazilaženje postojećih i budućih izazova sa kojima se suočava ne samo primarna poljoprivredna proizvodnja, već i prehrambena industrija, kao njen logičan nastavak.

Predmet i cilj rada

Predmet rada su poljoprivreda i prehrambena industrija AP Vojvodine, kao jednog od najznačajnijih regiona za proizvodnju hrane u Republici Srbiji. Sinergija koja postoji između primarne proizvodnje i tzv. post-farmerskog

sektora, odnosno prehrambene industrije, uslovila je predmet istraživanja u ovom radu.

Cilj rada je sagledati i analizirati neke ekonomske performanse poljoprivrede i prehrambene industrije, kako bi se uočili izazovi sa kojima se agroindustrija u AP Vojvodini suočava i dale odgovarajuće smernice za dalji razvoj.

Ekonomske performanse poljoprivrede u AP Vojvodini

Prema podacima Popisa stanovništva i Popisa poljoprivrede, koji su u Republici Srbiji sprovedeni tokom 2011. i 2012. godine, na području AP Vojvodine posluje 147.624 poljoprivrednih gazdinstava (RZS, 2013). Ukupno poljoprivredno zemljište iznosi 1,6 miliona hektara, relativno povoljnog kvaliteta. U prilog potencijalima za razvoj poljoprivrede govore i podaci da je prosečna površina poljoprivrednog poseda u proseku 8,3 hektara, što je više u odnosu na prosek na nivou Republike Srbije. Još jedan pokazatelj upućuje na postojanje pogodnih uslova za razvoj agrarnog sektora u AP Vojvodini, a to je obezbeđenost poljoprivrednog zemljišta po stanovniku. Sa 0,86 hektara poljoprivrednog zemljišta po stanovniku, AP Vojvodina se svrstava u red evropskih regiona sa najpovoljnijim uslovima za proizvodnju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Specijalizacija poljoprivredne proizvodnje javila se kao posledica podele rada u poljoprivredi. Posmatrano u kontekstu razvoja poljoprivrede, kao bazične privredne delatnosti, u procesu specijalizacije prvo je došlo do izdvajanja pojedinih grana poljoprivrede (voćarstvo, vinogradarstvo, stočarstvo), a zatim i pojedinih linija proizvodnje (npr. u voćarstvu proizvodnja jabuke, breskve, šljive i sl.). Visok stepen specijalizacije proizvodnje na poljoprivrednim gazdinstvima jedan je od indikatora razvijene poljoprivrede (Đurić, 2015).

Tabela 1: Poljoprivredna gazdinstva u AP Vojvodini prema tipu proizvodnje

Tip poljoprivrednog gazdinstva	Broj gazdinstava	Struktura (%)
SPECIJALIZOVANA		
Ratarstvo	60.183	40,7
Povrtarstvo, cvečarstvo i ostale hortikulture	2.324	1,6
Stalni zasadi: vinova loza i voće	4.085	2,8
Uzgoj stoke na ispaši: goveda, ovce, koze	4.881	3,3
Uzgoj svinja i živine	28.030	19,0
MEŠOVITA		
Biljna proizvodnja	5.540	3,8
Stočarstvo	7.080	4,8
Kombinacija biljne proizvodnje i stočarstva	34.990	23,7
Neklasifikovana gazdinstva	511	0,3
UKUPNO	147.624	100,0

Izvor: Cvijanović i dr., 2014;

U zavisnosti od ostvarenog stepena specijalizacije, poljoprivredna gazdinstva se dele u dve grupe: specijalizovana i mešovita. Na području AP Vojvodine 67,4% gazdinstava je specijalizovano, dok se 32,6% poljoprivrednih gazdinstava ubraja u kategoriju mešovitih (*Tabela 1*). Najveći broj gazdinstava (40,7%) specijalizovan je za ratarsku proizvodnju i uzgoj svinja i živine (19%), što daje dobru sirovinску bazu za žitomlinski sektor, konditorsku i mesnu industriju. Manji broj poljoprivrednih gazdinstava u AP Vojvodini specijalizovan je za uzgoj voća i vinove loze (2,8%), kao i za uzgoj goveda, ovaca i koza (3,3%). Svega 1,6% gazdinstava specijalizuje se u oblasti povrtarstva i horikulture. Značajno prisustvo gazdinstava specijalizovanih u oblasti ratarstva na području AP Vojvodine uzrokovano je, pre svega, činjenicom da je AP Vojvodina proizvodno područje, koje je prepoznatljivo po povoljnim prirodnim i društveno-ekonomskim uslovima za organizaciju ratarske proizvodnje (Todorović, 2018).

Iako je većina poljoprivrednih gazdinstava na području AP Vojvodine specijalizovala svoju proizvodnju i time obezbedila bolje ekonomske performanse i dalje egzistira značajan broj gazdinstava mešovitog tipa. 1/3 poljoprivrednih gazdinstava AP Vojvodine ima mešovitu strukturu proizvodnje. U kategoriji mešovitih dominiraju gazdinstva, koja kombinuju biljnu proizvodnju i stočarstvo. Ovaj tip proizvodnih jedinica čini skoro 1/4 (23,7%) od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava AP Vojvodine.

Mere agrarne politike, kao ključnog institucionalnog okvira, trebalo bi da budu usmerene u pravcu ohrabrivanja nosilaca poljoprivrednih gazdinstava da u što većoj meri specijalizuju svoju proizvodnju (Czyżewski, Smędzik-Ambroży, 2015). Na taj način, razvijen primarni sektor poljoprivrede delovao bi stimulatивно i na razvoj prehrambene industrije. Naravno, specijalizacija sa sobom nosi i određene rizike, o čemu treba voditi računa.

Još jedan značajan indikator dostignutog stepena razvijenosti agrarnog sektora je ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava. Prema metodologiji Evropske unije, koja je usvojena i u Republici Srbiji, pod ekonomskom veličinom gazdinstva podrazumeva se vrednost ukupnog standardnog outputa⁶ ili rezultata na gazdinstvu, odnosno novčana vrednost bruto poljoprivredne proizvodnje, koju poljoprivrednik može očekivati da potencijalno dobije od svog zemljišta i/ili stoke u datom regionu i nepromenjenim uslovima proizvodnje (EC, 2008). Vrednost ukupnog standardnog outputa na gazdinstvu

⁶ Standardni output koeficijent određenog poljoprivrednog proizvoda predstavlja prosečnu jediničnu novčanu vrednost proizvodnje određene vrste poljoprivrednog proizvoda (vrste useva, višegodišnjih zasada, vrste stoke) po ceni proizvođača. Izračunava se za svaki poljoprivredni proizvod, kao petogodišnji proseki u toku referentnog perioda i obračunava po jedinici mere (ha, kg, grlu i sl.). Isključuje vrednost direktnih plaćanja, poreza na dodatu vrednost, poreza na proizvode, kao i troškove transporta i plasmana na tržište (Cvijanović i dr., 2014).

izražava se u evrima i predstavlja zbir vrednosti pojedinačnih standardnih outputa svih poljoprivrednih proizvoda koji se proizvode na gazdinstvu.

Tabela 2. Ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava u AP Vojvodini

Tip poljoprivrednog gazdinstva	Broj gazdinstava	Prosečna ekonomska veličina (EUR)
SPECIJALIZOVANA		
Ratarstvo	59.452	12.135,5
Povrtarstvo, cvečarstvo i ostale hortikulture	2.201	9.202,1
Stalni zasadi: vinova loza i voće	3.927	4.046,5
Uzgoj stoke na ispaši: goveda, ovce, koze	4.846	12.950,0
Uzgoj svinja i živine	27.896	3.265,7
MEŠOVITA		
Biljna proizvodnja	5.501	8.664,8
Stočarstvo	7.066	7.173,5
Kombinacija biljne proizvodnje i stočarstva	34.938	8.574,7
Neklasifikovana gazdinstva	397	0,0
UKUPNO	146.269	8.953,3

Izvor: Cvijnović i sar., 2014;

Prosečna ekonomska veličina gazdinstva u AP Vojvodini, merena vrednošću ukupnog standardnog outputa, iznosi 8.953,3 evra, što je više u odnosu na prosek Republike Srbije, ali znatno manje u odnosu na prosek EU-28, gde se po gazdinstvu prosečno godišnje ostvaruje 25.138 evra (Paraušić, Cvijanović, 2014).

Ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava u AP Vojvodini analizira se u zavisnosti od stepena njihove specijalizacije (*Tabela 2*). Među specijalizovanim gazdinstvima, najveću ekonomsku veličinu imaju gazdinstva, koja se bave uzgojem goveda, ovaca i koza (12.950 evra), a zatim gazdinstva specijalizovana za ratarsku proizvodnju (12.132,5 evra). Iako je značajan broj gazdinstava u AP Vojvodini specijalizovan za uzgoj svinja i živine (*Tabela 1*), ona ostvaruju znatno niži standardni output u odnosu na gazdinstva, koja uzgajaju goveda, ovce i koze, odnosno ratarske useve.

Kada je reč o mešovitom tipu proizvodnje, najveću ekonomsku veličinu imaju gazdinstva, koja kombinuju više linija biljne proizvodnje (8.664,8 evra) i gazdinstva, koja se bave biljnom proizvodnjom u kombinaciji sa stočarstvom (8.574,7 evra). Najniže vrednosti standardnog outputa ostvaruju gazdinstva koja kombinuju više linija stočarske proizvodnje (7.173,5 evra).

Prema ekonomskoj veličini gazdinstva su klasifikovana u osam grupa. Najnižu kategoriju čine gazdinstva, koja ostvaruju do 1.999 evra, dok su gazdinstva sa najboljim ekonomskim performansama, ona koja imaju vrednost standardnog outputa više od 100.000 evra.

Tabela 3. Struktura poljoprivrednih gazdinstava u APV prema ekonomskoj veličini

Kategorija gazdinstva	Broj gazdinstava	Struktura (%)
0 – 1.999	397	0,31
2.000 – 3.999	27.896	19,07
4.000 – 7.999	10.993	7,51
8.000 – 14.999	106.938	73,11
15.000 – 24.999	-	-
25.000 – 49.999	-	-
50.000 – 99.999	-	-
Više od 100.000	-	-
UKUPNO		100,0

Izvor: obračuna autora na osnovu podataka RZS

Prema zvaničnim podacima Republičkog zavoda za statistiku, 73,11% poljoprivrednih gazdinstava nalazi se u kategoriji čija je prosečna ekonomska veličina od 8.000 do 14.999 evra. Takođe, značajan broj gazdinstava (19,07%) nalazi se u klasi ekonomske veličine od 2.000 do 3.999 evra, a svega 7,51% gazdinstava ostvaruje standardni autput u rasponu od 4.000 do 7.999 evra. Nepovoljna posedovna struktura poljoprivrednih gazdinstava jedan je od faktora, koji uslovljava njihove loše ekonomske performanse i malu ekonomsku snagu. To je rezultat nepostojanja poljoprivrednih gazdinstava, koja bi se rangirala u neku od viših klasa prema prosečnoj ekonomskoj veličini. Drugim rečima, na području AP Vojvodine nema poljoprivrednih gazdinstava, čija je ekonomska veličina iznad 15.000 evra, mereno vrednošću standardnog autputa.

Ekonomske performanse prehrambene industrije u AP Vojvodini

Prehrambena industrija stvara veću dodatnu vrednost, značajno utičući na ukupan privredni razvoj. Veliki potencijali agro-industrijskog kompleksa, mogu biti veoma dobra osnova za razvoj i povećanje konkurentnosti na inostranom tržištima (Savić i sar, 2016).

Prehrambena industrija predstavlja najvitalniju granu prerađivačke industrije u Republici Srbiji (MPŠV, 2018). Petina poslovnih subjekata, koji funkcionišu u okviru prerađivačke industrije pripadaju prehrambenom sektoru (uključujući i industriju pića i duvanskih proizvoda), a u ostvarenoj bruto dodatoj vrednosti prerađivačke industrije prehrambeni sektor učestvuje sa 26% u 2015. godini (MPŠV, 2018). Još jedna činjenica koja govori u prilog značaju prehrambene industrije je i to da je ovo jedna od retkih industrijskih grana, koja ostvaruje suficit u spoljnotrgovinskoj razmeni i na taj način direktno doprinosi deviznom prilivu.

Tabela 4. Osnovni makroekonomski pokazatelji

Pokazatelj	Kretanje u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu (u %)	
	Republika Srbija	AP Vojvodina
BDP	4,4*	
Industrija	1,3	2,5
Prerađivačka industrija	1,9	2,6
Prehrambena industrija	-2,3	-4,8
Spoljnotrgovinska razmena	10,9	17,3
Izvoz	8,1	13,7
Uvoz	13,0	20,7

Izvor: PKV, 2019.

Napomena: BDP je pokazatelj koji se računa samo na nivou Republike Srbije.

Ostvarene vrednosti bruto domaćeg proizvoda (BDP) ukazuju da je u Republici Srbiji 2018. godine u odnosu na prethodnu godinu zabeležen rast od 4,4% (Tabela 4). Posmatrano li period od poslednjih deset godina, u 2018. godini ostvaren je najdinamičniji porast BDP. Pozitivnom kretanju ekonomske aktivnosti doprineli su svi sektori privrede, a najveći doprinos imali su poljoprivreda i građevinarstvo. Kao ključni faktori rasta BDP navode se: visoke privatne investicije, intenziviranje realizacija infrastrukturnih projekata, kontinuirani rast izvoza i održiv rast potrošnje (PKV, 2019).

U posmatranom periodu, spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije beleži rast. Ukupna trgovinska razmena sa inostranstvom na nivou Republike Srbije povećana je 2018. godine u odnosu na 2017. godinu za 10,9%, dok je rast u AP Vojvodini nešto veći i iznosi 17,3%. Ukoliko se, međutim, analizira struktura spoljnotrgovinske razmene, može se uočiti negativan trend sa aspekta pokrivenosti uvoza izvozom. Naime, dok je rast izvoza u Republici Srbiji ostvaren po stopi od 8,1%, a u AP Vojvodini 13,7%, zabeležen je znatno dinamičniji rast uvoza. U odnosu na prethodnu godinu, u 2018. godini uvoz u Republiku Srbiju povećan je za 13%, a na nivou AP Vojvodine čak za 20,7%. Ovakve performanse spoljnotrgovinske razmene, kada je u pitanju prerađivačka industrija, prisutne su duži niz godina. Naime, visok nivo deficita i nepovoljna struktura izvoza bile su osnovne karakteristike spoljnotrgovinske razmene prerađivačke industrije i u periodu od 2000. do 2012. godine (Branković, Baranenko, 2014).

Rast industrijske proizvodnje ostvaren je po stopi od 1,3% na području Republike Srbije, dok je u AP Vojvodini industrijska proizvodnja rasla po stopi od 2,5%. Takođe, na području AP Vojvodine ostvaren je dinamičniji rast prerađivačke industrije, koji u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu iznosi 2,6%, a na republičkom nivou zabeležen je rast od 1,9%. Međutim, uprkos ukupnom privrednom rastu i pozitivnim tendencijama u kretanju prerađivačke industrije, prehrambeni sektor u posmatranom periodu i na republičkom i na

pokrajinskom nivou beleži pad. Naime, u 2018. godini prehrambena industrija Republike Srbije opala je za 2,3% u odnosu na nivo proizvodnje u 2017. godini. Negativna kretanja bila su prisutna i na području AP Vojvodine, gde je u istom periodu zabeležen pad proizvodnje u prehrambenoj industriji u iznosu od 4,8%.

Negativni trendovi u prehrambenoj industriji imaju nepovoljan uticaj na celokupni rast privrede. Poljoprivreda i prehrambena industrija, kao relativno vitalni sektori u domaćoj privredi, treba da doprinesu širenju preduzetništva i ruralnom razvoju, što je izuzetno značajno u kontekstu ukupnog privrednog razvoja (Stefanović i sar., 2012). Kao osnovni razlozi koji dovode do stagnacije i pada proizvodnje u prehrambenom sektoru navode se nestimulativne izvozne cene, kao i ograničavanje izvoza na pojedina tržišta. Osim toga, do pada proizvodnje u mesnoj industriji dolazi usled kontinuiranog smanjivanja stočnog fonda. Jedan od ključnih razloga koji limitiraju razvoj stočarske proizvodnje i uslovljavaju opadanje broja grla stoke je neadekvatan sistem subvencionisanja. Nestabilnost cena i promene u sistemu podsticaja za stočarsku proizvodnju negativno se odražavaju na obim proizvodnje, a samim tim i na drastično smanjivanje sirovinske baze za prehrambenu industriju.

Tabela 5. Pokazatelji prehrambene industrije AP Vojvodine

Pokazatelj	Učešće (%)
Udeo prehrambene industrije u prerađivačkoj industriji	20,5
Rast prehrambene industrije u prvom kvartalu 2019. godine u odnosu na 2018. godinu	10,4
Doprinos prehrambene industrije rastu prerađivačkog sektora	2,1
Doprinos prehrambene industrije rastu industrijske proizvodnje u Severnobačkom okrugu	30,5
Doprinos prehrambene industrije rastu industrijske proizvodnje u Zapadnobačkom okrugu	19,4
Doprinos prehrambene industrije rastu industrijske proizvodnje u Sremskom okrugu	24,9

Izvor: PKV, 2019a;

U privrednoj strukturi AP Vojvodine, prehrambena industrija ima relativno velik značaj. Tome u prilog govori i podatak da prehrambena industrija u ukupnoj prerađivačkoj industriji učestvuje sa 20,5% (*Tabela 5*). Obilje prirodnih, pre svega, zemljišnih resursa i tradicija bavljenja poljoprivredom uslovljavaju koncentraciju i razvoj prehrambenog sektora na području AP Vojvodine. Na drugoj strani Mihailović i sar. (2013) ističu kao problem nizak stepen korišćenja postojećih kapaciteta prehrambene industrije, svega 30 - 50 %. Uvažavanje regionalnih specifičnosti kroz formiranje klastera u poljoprivredi i prehrambenoj industriji moglo bi zaustaviti negativne trendove i kanalisati razvoj ovog važnog privrednog sektora. Naime, iskustva pojedinih zemalja iz našeg okruženja, kao na primer Poljske, potvrđuju da je formiranje

regionalnih klastera ostvarilo pozitivan uticaj na konkurentnost i profitabilnost prehrambene industrije (Bojar i dr., 2016).

Prema podacima Privredne komore Vojvodine, doprinos prehrambene industrije rastu ukupne industrijske proizvodnje u prvom kvartalu 2019. godine u proseku iznosi 25%. Posmatrano prema pojedinim okruzima, najveći doprinos industrijskom rastu, prehrambena industrija ostvaruje u Severnobanatskom okrugu (30,5%), a najmanji na području Zapadnobačkog okruga (19,4%).

Tabela 6. Zastupljenost prehrambene industrije u AP Vojvodini

Podsektor prehrambene industrije	Proizvođači
Prerada mesa	Carnex (Vrbas), Matijević (Novi Sad), Neoplanta (Novi Sad), Topiko (Bačka Topola), Mitros (Sremska Mitrovica)
Prerada mleka	Mlekara Subotica, Somboled (Sombor), Mlekoprodukt (Zrenjanin)
Žitomlinski podsektor	Fidelinka (Subotica), Žitko (Bačka Topola), Žitoprodukt (Zrenjanin), Danubius (Novi Sad), Kikindski mlin
Proizvodnja ulja	Dijamant (Zrenjanin), Victoria Oil (Šid)
Proizvodnja šećera	Sunoko (Vrbas), Crvenka
Prerada voća i povrća	PIK Južni Banat, Lučić grupa (Sombor), Aleva (Novi Kneževac)
Prerada grožđa i proizvodnja vina	Vršачki vinogradi
Proizvodnja piva	Apatinska pivara, Pivara Čelarevo
Proizvodnja sokova	Sinalco (Subotica), Nektar (Bačka Palanka)
Konditorska industrija	Bambi Banat (Vršac), Pionir Subotica, Jaffa Crvenka, Medela (Vrbas)
Prerada lekovitog i aromatičnog bilja	Macval (Novi Sad), Melissa (Čoka), Fructus (Bačka Palanka), Aleva (Horgoš)

Izvor: NALED, 2014;

Najviše kapaciteta za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda, odnosno proizvodnju prehrambenih proizvoda, skoncentrisano je na području Bačke i Banata (*Tabela 6*), te je shodno tome i doprinos prehrambene industrije ukupnom industrijskom rastu najveći u ovim regionima.

Zaključak

Posmatrano sa aspekta obezbeđenosti zemljišnim resursima, AP Vojvodina je područje sa dobrim potencijalima za razvoj poljoprivrede, a samim tim i prehrambene industrije. Najveći broj gazdinstava je specijalizovan za ratarsku proizvodnju (40,7%) i ubraja se u kategoriju srednje veličine mereno vrednošću standardnog autputa (8.000 – 15.000 evra).

Prehrambena industrija u bruto dodatoj vrednosti prerađivačke industrije učestvuje sa 26%, a njen doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje iznosi 25%. Najveći doprinos rastu ukupne industrijske proizvodnje, prehrambeni

sektor ostvaruje na području Severnobanatskog i Zapadnobačkog okruga. I pored značaja, koji nesumnjivo ima u privrednoj strukturi, u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu prehrambena industrija beleži pad proizvodnje u iznosu od 2,3% na republičkom i 4,8% na pokrajinskom nivou.

Obezbeđenje stabilnijih tržišnih uslova i subvencija primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji doprinelo bi stabilnoj i kontinuiranoj proizvodnji sirovina za prehrambeni sektor. Povećanje obima investicionog ulaganja u primarni sektor, naročito u stočarsku proizvodnju, trebalo bi da dovede do povećanja stepena specijalizacije poljoprivrednih gazdinstava u stočarstvu i ostvarivanja boljih ekonomskih performansi. Jačanje ovog sektora poljoprivrede pozitivno bi se odrazilo na snabdevanje prehrambene industrije jeftinim domaćim sirovinama, umesto njihovog uvoza iz inostranstva. Takođe, efikasniji transfer novih tehnologija u primarni sektor poljoprivrede unapredio bi konkurentnost domaće proizvodnje, kako u pogledu cena, tako i kvaliteta. Osim navedenih faktora, razvoj prehrambene industrije biće usmeren i preferencijama potrošača i daljim razvojem tehnologije, ali se ne bi smeo zanemariti uticaj institucija i udruženja prerađivača (Silva i sar., 2018; Szwacka, Miara, 2017).

Odgovor na izazove, koji stoje pred agroindustrijom AP Vojvodine, odnosi se na zaustavljanje daljeg pada ove značajne privredne delatnosti. Jačanje primarnog sektora, između ostalog, obezbedilo bi ostvarivanje većeg stepena stabilnosti prehrambene industrije. Takođe, u uslovima izuzetno jake konkurencije, posebno na inostranom tržištu, neophodno je unapređenje kvaliteta proizvoda i primena standarda, kontrole i zdravstvene bezbednosti. Integracija u Evropsku uniju neminovno će dovesti do zaoštavanja konkurencije, naročito kada su u pitanju prehrambeni proizvodi. Zbog toga se kao neophodno nameće pitanje unapređenja relativnih komparativnih prednosti izvoza prehrambenog sektora, kao što to ističu Ignjatijević i sar. (2014). Uvođenje savremenog menadžmenta i veće afimisanje marketinških aktivnosti podstaklo bi razvoj prehrambene industrije i njeno adekvatno prilagođavanje zahtevima tržišta u pogledu kvaliteta i asortimana.

Literatura

1. Bojar E., M. Bojar, i W. Bojar. 2016. „Cluster Initiatives in Eastern Poland: Good Practices in Agriculture and Food-Processing Industry“, in: Kiminami, L., Nakamura, T. (eds) Food Security and Industrial Clustering in Northeast Asia, New Frontiers in Regional Science: Asian Perspective, Vol. 6, Springer, Tokyo.
2. Branković A., E. Baranenko. 2014. „Analiza spoljnotrgovinske razmene prerađivačke industrije“, Zbornik radova: Deindustrijalizacija u Srbiji, Institut ekonomskih nauka, Beograd, str. 566-582.

3. Cvijanović D., J. Subić, V. Paraušić. 2014. „Poljoprivredna gazdinstva prema ekonomskoj veličini i tipu proizvodnje u Republici Srbiji“, Republički zavod za statistiku, Beograd.
4. Czyżewski A., K. Smędzik-Ambroży. 2015. Specialization and diversification of agricultural production in the light of sustainable development. *Journal of International Studies* 8, (2): 63-73.
5. Đurić K. 2015. „Ekonomika poljoprivrede – praktikum“, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
6. European Commission. 2008. „Establishing a Community typology for agricultural holdings“, EC Regulation No 1242/2008.
7. Gaspar P., R. Pinheiro, C. Domingues, C. Almeida, T. Paiva, C. Pereira, M. Vaz-Velho. 2015. Training requirements for the agro-food industry in Portugal. *International Journal of Food Studies*. 4.
8. Ignjatijević S., J. Matijašević, I. Milojević. 2014. „Revealed comparative advantages and competitiveness of the processed food sector for the Danube countries“, *Custos e agronegocio* (on line) 10, (3): 256-281.
9. Ignjatijević S., I. Milojević, G. Cvijanović, M. Jandrić. 2015. „Balance of Comparative Advantages in the Processed Food Sector of the Danube Countries“, *Sustainability*, (7): 6976-6993.
10. Mihailović B., D. Cvijanović, V. Paraušić. 2013. „Analiza performansi primarne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije Srbije“, *Agroznanje* 14, (1): 77-85.
11. Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije. 2018. „Nacionalni program ruralnog razvoja od 2018. do 2020. godine“, Beograd.
12. Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj – NALED. 2014. „Razvoj industrije i promocija investicija u Vojvodini“, Vodič za lokalne samouprave, Beograd.
13. Paraušić V., D. Cvijanović. 2014. „Ekonomska veličina poljoprivrednih gazdinstava u Srbiji i preporuka mera za njihovo osnaživanje“, *Zbornik radova sa završne konferencije: Primena podataka Popisa poljoprivrede 2012. u analizi stanja poljoprivrede i u planiranju agrarne politike u Republici Srbiji*, Republički zavod za statistiku, 28. – 30. maja 2014, Subotica.
14. Praća N., M. Paspalj, D. Paspalj. 2017. Ekonomska analiza uticaja savremene poljoprivrede na održivi razvoj, *Oditor* 3, (1): 37-51.
15. Privredna Komora Vojvodine. 2019. „Kratak pregled o privrednim kretanjima u AP Vojvodini, 2018. godina“, Novi Sad.
16. Privredna komora Vojvodine. 2019a. „Informacija o privrednim kretanjima u AP Vojvodini za januar-mart 2019. godine“, Novi Sad.

17. Republički zavod za statistiku, 2013. „Poljoprivreda u Republici Srbiji – Popis poljoprivrede 2012“, Knjiga 1, Beograd.
18. Savić Lj., G. Bošković., V. Mičić. 2016. Agroindustrija Srbije - potencijali i perspektive. *Ekonomika poljoprivrede* 63, (1): 107-122.
19. Silva V., A.M. Sereno, P.J. Do Amaral Sobral. 2018. “Food Industry and Processing Tehnology: On Time to Harmonize Techology and Social Drivers”, *Food Eng Rev* 10: 1-13.
20. Stefanović R., S. Obradović, Z. Bročić. 2012. “Perspektive i razvojni izazovi preduzetništva u poljoprivredno-prehrambenom sektoru Republike Srbije”, *Učenje za poduzetništvo* 2, (2): 371-380.
21. Szwacka J., A. Miara. 2017. „The role of smart specialization in improving the competitiveness of the food sector in Poland“, *Journal of advances in agriculture* 7, (1): 997-1001.
22. Todorović S. 2018. „Ekonomska efikasnost ratarske proizvodnje porodičnih gazdinstava različite veličine“, *Agroekonomika* 78: 63-71.

ECONOMIC PERFORMANCE OF AGROINDUSTRY IN AP VOJVODINA

Katarina Đurić⁷, Radivoj Prodanović⁸, Miroslav Čavlin⁹, Mirjana Lukač Bulatović¹⁰

Abstract

The paper aims to review and analyze the important economic performance of the agro-industry in AP Vojvodina, to identify the challenges it faces and to propose guidelines for further development.

The results indicate that the state of the primary agricultural sector of AP Vojvodina is unsatisfactory. Low level of specialization of households and low average possession are key factors behind the sector's lag. The economic size of

⁷ Associate Professor, PhD Katarina Đurić, University of Novi Sad, Faculty of Agriculture, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Serbia, Phone: +381 21 485 33 93, E-mail: katarina.djuric@polj.uns.ac.rs

⁸ Assistant Professor, Radivoj Prodanović, PhD, University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, Cvečarska 2, Novi Sad, Serbia, Phone: +381 21 400 484 / lokal 112, E-mail: rprodanovic@fimek.edu.rs

⁹ Associate Professor, Miroslav Čavlin, PhD, University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, Cvečarska 2, Novi Sad, Serbia, Phone: +381 21 400 484, E-mail: cmiros@gmail.com

¹⁰ Associate Professor, PhD Mirjana Lukac Bulatovic, University of Novi Sad, Faculty of Agriculture, Trg Dositeja Obradovića 8, Novi Sad, Serbia, Phone: +381 21 4853 331, E-mail: lmirjana@polj.uns.ac.rs

agricultural holdings is relatively small with an average of around € 8,953.3, and about three times smaller than in the EU-28.

The food industry has a significant share of GDP and has a surplus in foreign trade. The downside is that imports are increasing disproportionately to exports of agri-food products. The food industry recorded a decline in the observed period (2018/2017), both at the republic and provincial levels, by 2.3% and 4.8%, respectively.

Increasing investments, ensuring more stable market conditions and higher subsidies to primary agricultural production with the transfer of new technologies and introducing quality standards would contribute to the stabilization and better economic performance of the primary, implicit and food sectors.

Key words: *economic performance, agro-industry, AP Vojvodina.*

Datum prijema (Date recieved): 24.03.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 12.05.2020.